

La 22 martie 1832 adormea pentru vecie, în casa lui din Weimar, Johann Wolfgang von Goethe. Sint de atunci 150 de ani...

FLORIN
TORNEA

Marginalii la GOETHE

1 Reperele memoriei

Am învățat și am intonat, copil fiind, la școală, dulce-amarul cîntec al răsुरii roșii — „tinără, frumoasă ca zorii de zi” — descoperită de un flăcău, singură și mindră, în larg-pustia cuprindere a pășunii. Deși, din numai două replici, întîlnirea lor, după o repede bucurie a privirilor, se desena, chiar dacă aparent pastoral, răscolitor-dramatică: „Eu te frîng, spuse băiatul, răsura, răsura / Ea răspunse: „eu te-nșep / mînte-n veci ca să mă fii, / asta nu-ți îngădui”. Gestul rezolut al „cruntului” băiat, frîngînd răsura, și încercarea de a se apăra cu ghiempele, slabă și zadarnică apărare a răsुरii, ca și zadarnica ei jale și lacrimă, încheie, tot așa, concentrat, într-un singur vers, dar cu o îndoit-tristă semnificație, drama: „Nevoită fu să-ndure”. În versul acesta se furișează, în original, ca pentru necesități prozodice, și un mărunt *eben*: „deh, ce să-i faci!” În fond, acest „deh” nu privește atît supunerea, în împrejurarea dată, a celui slab în fața celui mai îndărătnic și mai tare, cît, în genere, condiția celui slab, lipsa vreunei alternative la supunere și renunțare, în fața adversităților vieții. Cu atît mai mult, cu cît (și atunci cînd) cel slab se află a fi și singur. Tulburătorul refren — la cele trei strofe ale dramei — coborîndu-și, de la o strofă la alta, tonalitatea, este, în această lumină, firește, creator de atmosferă. Accentul cade pe *pustietatea* pășunii în care a răsărit și în care, cu ingenuitatea lipsei de experiență, răsura se află, la începutul dramei, *stînd* sigură (și plină) de sine, pentru a fi apoi frîn-

tă și, în cele din urmă, înfrîntă. Refrenul este, așa fiind, în substanța lui, și premonitoriu...

Cîntam, pe-atunci, copil fiind, cu firească neînțelegere, acest refren, hrănit numai de dureros-obsedanta repetare (de patru ori) a numelui florii destinate a fi răpusă

„Röslein, Röslein, Röslein roth
Röslein auf der Heide...”

Era, pentru mine, încă, o simplă poveste cîmpenească, goliță — și din considerente didactice (în afara „sălbăticiei” băiatului față de frumusețile naturii) — de orice substrat metaforic, necum simbolic. Ceva mai tirziu, aveam singur să disting „poveștii” o latență, dincolo de anecdotic. Povestea nu-mi mai apărea pur cîmpenească, ci străbătută de un fior sentimental. Eram în fața unei povești de amor. Căreia compozitorul (nu știam, și nici nu mi-ar fi spus nimic să știu că Schubert se aplecase inspirat asupra „cîntecului”) îi împrumutase o curgere elegiac-nostalgică, de o curăție și simplitate parcă folclorică. Dealtfel, cîntecul pleca sigur de la un izvor — de la Herder citire — folcloric, și avea și continuă să aibă circulația vastă și frecvența necurmată a unui produs anonim, popular. Nimeni nu se întrebă cine l-a trimis, prima oară, în lume.

Așa am luat eu cel dintîi contact cu Goethe. Fără să-l bănuie, fără să fi auzit măcar pomenindu-i-se numele (de operă,

nici vorbă), dar pătrunzându-mi și păstrându-mi-se în cuget ca poezie populară, ca un cântec popular.

Cînd Ienăchiță Văcărescu mi-a fost pus alătura de Goethe, am întîmpinat paralela cu neîncrezătoare uimire. Neîndoios, puerilă neîncredere. Nu puteam intui ceea ce începuse să se demonstreze de către harnicii grămăticii și de către migăloșii cercetători ai istoriei noastre literare, că totul a fost o capcană în care a căzut Titu Maiorescu. Acesta, într-o diatribă stilistică, atent la „megalografia” lui Vasile Alexandrescu-Ureche (celebrul „client” al *Junimii* — Vau-Vau), a neglijat cu totul să verifice găselnița — și gafa — preopinativul său, privitoare la relația (original-imitație) stabilită de dinsul între Văcărescu și Goethe. Se mai demonstra apoi că, după mentorul *Convorbirilor literare*, o întreagă pleiadă de universitari și, pentru uzul liceelor, de onești ucenici ai acestora, au difuzat, vreme de ani și ani, în mințile copiilor școlari, legenda „imitației” văcăresciene. Abia între 1920 și 1931 s-a desfășurat un proces de punere la punct, reparatoare, întemeiată și hotărîtoare.* Nu puteam intui toate acestea în momentul cînd și mie mi se inculca legenda. Eram însă, pasămite, pe atunci, în plină și pe ascuns lectură extrășcolară a *Suferințelor lui Werther*, tînărul. Cum să recunoști, în „otrăvitorul” autor al romanului (otrăvitor la vîrsta aceea, și pentru ceea ce putea vîrsta aceea să rețină), pe un poet ce-și adăpa inspirația la un izvor din care au țîșnit „anacronic” (cum se străduia belferul meu să-mi transplanteze erudiție precoce) firavele începuturi ale limbii noastre poetice?

„Într-o grădină / lîngă-o tulpină / zării o floare ca o lumină. / S-o tai, se strică / S-o las mi-e frică, / că vine altul și mi-o rădică...” Grația, tocmai din stîngăcie născută, a „versiunii” lui Ienăchiță, avea să-mi fie peste ani și ani revelată. În afara școlii și, parcă, împotriva ei. Dar demersul anacronic al bătrînului stihuitor care a lăsat urmașilor lui, drept moștenire, „creșterea limbii românești și-a patriei cinstire”, iar lui Eminescu, schema prozodică — încă frustă, dar limpede — a *Luceafărului* **, se nimerise

* Au contribuit la aceasta Gh. Bogdan-Duică, *Sextil Pușcariu*, I. E. Torouțiu. V. *indeosebi lucrarea acestuia, publicată întru întîmpinarea centenarului morții lui Goethe*: Hermann și Dorothea — Ienăchiță Văcărescu — Pagini din monografia Goethe. *Tip. Bucovina*, 1931.

** *Ladislau Găldi*, *Introducere în istoria versului românesc*, Ed. *Minerva*, Buc., 1971.

doar să aducă — și să aducă numai — cu o gingașă însăilare lirică a marelui Goethe. (Așa mi l-a prezentat, cu doctorală emfază, catedra.)

Cu toate că, scrisă pe drumul ce duce de la Ilmenau la Weimar, scrisă cu un scop precis, pentru a celebra 25 de ani de la prima întîlnire cu femeia lui, Christine Vulpius, *Gefunden* pare o tîrzie replică la *Heidenröslein*, la nefericita soartă a răsुरii din pășunea pustie. Floarea — și aici frumoasă, dar de o frumusețe nu matulină, ci nocturnă („strălucind stelar”) — se găsește, de data asta, nu pe un tărîm insorit al naturii și văduvit de varietate, ci în sinul bogat de freamăt și culoare al pădurii, unde gîndurile se scutesc de griji și pașii te poartă, la voia întîmplătoare și odihnitoare a ochilor. Aici, floarea și-a găsit, modestă, fără veleități, drept mediu de viață, *umbra*, și intră în dialog, nu cu o „sălbatică” tinerețe, ca în cîntecul răsुरii, ci cu însuși poetul („*mergeam prin pădure / așa într-o doară*”), acesta, stăpîn pe simțurile sale. E un dialog mișcat de o anume senzuală anxietate, dar, în substanță, greu de maturitate și de-o cunoaștere (practică) a vieții. Impulsul posesiv al bărbatului („*voiam s-o frîng*”) e întîmpinat, acum, fără agresivitatea demnă dar neajutorată a răsुरii, ci cu un *argument* „isteț” al umilității: „*Vrei oare ce ofilire / să-ți (răs)plătesc frîngerea mea?*” Smulsă „*cu răddcini cu tot*” și răsădită, acasă, în grădină, „*la loc lînștit*”, floarea creșcu invoaltă și prinse pe dată iar viață...

Mai nimic din substanța dramatică întîlnită în destinul tragic al răsुरii; nimic nici din dilema („s-o tai...”, „s-o las...”), a „versiunii” lui Văcărescu, nici aceasta nelipsită de un anume dramatism, prin starea *deschisă*, echivocă, în care preferă să rămînă. Un învăluitoar aer de tandră și definitivă împăcare sfîrșește, în schimb, aici, în *Gefunden*, prin a îndepărta din cîmpul vederii noastre (și din cîmpul interesului nostru) protagoniștii „dramei”. În locul lor a pus stăpînire — nenumită, dar irezistibilă — viața, ideea de viață, de afirmare a vieții...

Glosez, astăzi, pe marginea acestor două mici nestemate, aflate totuși nu la fundul imensului tezaur, cît a putut aduna și păstra, spre inepuizabila satisfacție a posterității, geniul longeviv al lui Goethe. Nimic, însă, nu e mic și nu e mare în gîndirea și scrisul lui. Într-o clipă, Goethe caută — și cuprinde — eternitatea; în mărginit, nemărginirea; în fragment, întregul. Nu e descoperirea mea. De aceea, oricît de hazardat ar părea — înainte de a pătrunde, cu nebaneuite riscuri, în acest univers oceanic care este Goethe, îmi cred mai recomandat să încerc marea cu degetul...

Descopăr, în adevăr, în cele două „cîn-tece“ ale primelor mele contacte (con-tacte de copil) cu el, nu numai cele două fețe fundamentale ale existenței sale, cu care s-a-ntipărit în imaginația noastră: aceea a tinereții în plină desfășurare, tita-nică și demonică, răsturnătoare și con-structoare de lumi; și aceea a senectuții, din care n-au dispărut disponibilitățile „furtunos avintate“ (*Sturm und Drang*), dar în care aceste disponibilități se ma-nifestă temperate și înseninate de exerci-țiul cumpăniilor, de o înțelegere a polariză-țiilor și contrariilor, de străduința pon-deratoare de a arunca o punte care, dacă nu le-ar putea unifica sau uniformiza, oricum să fie în măsură să le armonizeze între ele. Titanul se continuă în olimpian... Cele „două suflete“ care se agită în piep-tul lui Faust — unul atras de inaccesibil, celălalt acceptînd condițiile imediatului și ale incitantei limitări terestre — își caută, în acest răstimp și profilate pe *această* față a vieții lui, concilierea. Realizez, în acel „sălbatic tînăr“ din cîntecul răsuri, pe tînărul însuflețit de isprăvile eroului Goetz; pe tînărul ispitit de forțele crea-toare, innoitoare, cuceritoare ale lui Pro-meteu, Mahomed, Cezar, pe tînărul Wer-ther, măcinat de problema individului în societate, pînă la soluția violentă a diso-luției de sine; pe tînărul născînd, din im-pulsul atoatecunoașterii și atoateștăpînirii, un înțeles nou — nici pînă azi alterat, ba, poate, abia în zilele noastre, mai proaspăt decît oricînd — al elanului faustic. Și aflu în „compromisul“ tîndru al celuilalt cîntec — al florii din pădure și-al poe-tului care o răsădește în grădină — cumîn-țirea lui Tasso, blînda putere liniștitoare de ape a *Iphigeniei*; dar și ceva din încheierea în omenesc (chiar dacă ome-nescul este să însemne și orbire și în-grijorare și moarte) a marelui periplu peste și împotriva firii, întreprins de Faust...

E drept, mi-e greu să adun cele două fețe în una singură. Gundolf are, parcă, dreptate: „nici un alt personaj din istorie n-a supraviețuit ca Goethe în imagi-nația popoarelor sub aspectul a două vîrste total deosebite. Chiar cele care au străbătut toate vîrstele vieții își con-tinuă existența lor simbolică în istorie sau în mit, sub un singur aspect, acela sub înfățișarea căruia și-au împlinit ca-podoperele, ori acela sub înfățișarea că-ruia s-au arătat pentru ultima oară pri-rii contemporanilor. Carol cel Mare, Frederic, Michelangelo, Bismarck su-praviețuiesc esențialmente ca persoane în vîrstă sau ca bătrîni; Alcibiade, Höl-derlin, Brentano, ca tineri, cu toate că cei dintîi fuseseră tineri, iar ceilalți depă-șiseră de mult tinerețea (ca să nu mai vorbim de cei pe care nu-i vedem decît morți prematur — Alexandru, Rafael,

Mozart, ori numai în maturitate lor — Cezar, Shakespeare, Beethoven). Dar, vorbind de Goethe, te gîndești fie la cel tînăr, fie la cel bătrîn — cum s-ar zice, la două ființe diferite...“ ***

Atît doar că nu e vorba de fețele — de față — omului, ci de fețele — de față — artistului, a creației lui. Și, sub raportul acesta, există — dincoace de vîrste și de circumstanțele vîrstelor — o seamă de motive, de obsesii lexicale, de cuvinte-pilot, germinative de tilc (*Kern-wörter*), interogații, care circulă radiant sau subteran prin mai toate etapele vie-ții, prin mai toate scrierile și conversa-țiile lui Goethe (cu cîtă fidelitate, chiar aproximativă, au putut fi acestea reți-nute de un Eckermann, Friedrich Jakob Soret ș.a.), și care, mai toate, par a-și da o întîlnire culminantă și a-și atinge li-manul în *Faust*. Cîteva — esențiale — am crezut că le pot dibui (chiar dacă numai sfios înginate) în aceste giuvae-ruri (al răsuri din pășune și al florii ră-sădite). Am făcut în trecere fugară, mai sus, pomenire despre unele dintre ele: motivul luminii (și al umbrei), motivul singurătății și al resemnării, al domina-ției și renunțării, al împăcării și regăsi-rii cu sine. Peste toate acestea însă, se boltesc, decorativ dar nu numai, dina-mizator dar nu numai, concluziv dar nu numai: natura (și dialogul cu natura), dragostea (dragostea de dragoste în dra-gostea de frumos = de femeie), viața și moartea, moartea și viața...

Și dacă aș încheia acum, pedalînd pe aspectul teatral (la substanța dramatică am făcut mai sus o ușoară aluzie), pe climatul și pe scenica deschidere care le încadrează, pe linia și mobilitatea spec-tacologică sub auspiciile cărora (recla-mînd receptarea obiectiv-observatoare a privitorului) se desfășoară (totuși, partici-pativ, scaldat esențial în ape lirice) fabula celor două cîntece; și dacă toate acestea le-aș raporta la vastitatea „con-tinentului“ Goethe, descoperindu-le și aici — și pretutindeni între granițele lui — ca pe niște imanențe și permanențe ale gîndirii, expansivității și prodigalității lui creatoare, îmi pare că m-aș putea în-cumeta să văd, măcar în eboșă, din nu-mai aceste două „pasionate bilguieli“ (cum își numește Goethe însuși, cu perfid-dulce maliție autocritică, „Cîntecele“ lui, împrăștiate în timp și spațiu, apoi, de el selecționate și colecționate în volum), conturul chipului său *unic*, ce ni se arată, în atîtea chipuri, sub bicuil vremilor ce i-au bîntuit secolul și pe treptele vîr-stelor pe care le-a supt devenind. E chi-pul neliniștit de contrarii, năzuind spre „calmul final“ (*endliche Ruhe*) al unor mereu aminate sinteze...

*** *Fr. Gundolf, Goethe, vol. II. Ed. Grasset-Paris.*